

**Handboek narratieve psychotherapie
voor kinderen, volwassenen en families
- Theorie en praktijk**

Jan Olthof (2012). Utrecht: De Tijdstroom.

516 pp. € 59,-. ISBN 978 90 589 8216 2.

.....
Robert van Hennik
.....

Op 14 december 2012 vond in het sfeervolle theater La Bonbonnière te Maastricht de 'dag van de narratieve psychotherapie' plaats ter gelegenheid van het verschijnen van het *Handboek narratieve psychotherapie voor kinderen, volwassenen en families*. Jan

Olthof creëerde met vrienden en geestverwanten, waaronder Frans Boeckhorst, Ton Wilken, Jasmina Sermin en Peter Rober, een leerzame, intieme en persoonlijke dag. Het boek werd hem aan het einde van de dag door zijn kinderen uitgereikt.

Het is verrassend het boek voor de eerste maal door te bladeren; het is zo mooi vormgegeven, geïllustreerd met foto's van kunstwerken, baboesjka's, brieven en tekeningen van kinderen. Naast foto's treft de lezer een rijkdom aan citaten, gedichten en verhaalfragmenten. Jan Olthof vertelde mij op een congres in Rome in 2012 dat zijn

boek al wandelend was ontstaan. Tijdens vele wandelingen sprak hij zijn gedachten in op een voicerecorder. Deze gesproken teksten zijn uitgewerkt en zo is dit boek van ruim 500 pagina's ontstaan.

Het bestaat uit drie delen. Het eerste deel heet 'Aspecten van narratief denken'. Hierin beschrijft Olthof een context van theorie en waarden. Het tweede deel heet 'Narrativiteit in actie'. Olthof beschrijft hier zijn werkwijze, interventies en uitnodigingen in therapeutische conversaties. Het derde deel heet 'Voettocht door de praktijk van de narratieve psychotherapie'. Hierin geeft hij talloze voorbeelden uit zijn narratieve therapiepraktijk, met aandacht voor dissociatie, geboorteverhalen, nieuw samengestelde gezinnen en vaderliefde. Hij sluit af met een epiloog waarin hij in reactie op het postmoderne denken het 'diagonaal denken' voorstelt.

In het eerste deel schetst Olthof een context van theorie en waarden voor zijn narratieve therapie. Hij vertelt over het nomadisch denken, de derde ruimte, de verbinding tussen de klassieke logica en de logica van de verbeelding, het creëren van een behandelcontext en behandelkader.

De narratieve therapie vindt inspiratie in het postmodernisme, dat als denkrichting een alternatief bracht voor het geloof in vooruitgang door rede. Postmodernisme opent ruimte voor verbeelding, levendigheid, schoonheid en verschil. Olthof spreekt van 'nomadisch denken', een term ontleend aan de Franse filosoof Gilles Deleuze. 'Nomadisch staat hier voor rondreizend, in beweging zijn, voor worden en een richting uitgaan' (p.38). 'De nomade verlaat vaste plekken, vaste betekenissen, vaste omheiningen, vaste grenzen' (p.39). 'De nomade heeft ook een thuisbasis nodig, een nederzetting om tijdelijk te wonen, alvorens verder te trekken' (p.246). De nomade reist,

vestigt zich en reist weer verder. De therapeut als nomade is een reiziger in de fantasie. De bestaande betekenissen zijn niet toereikend om het symptoom te verstaan. De therapeutische dialoog hierover moet de fantasie helpen uitbreiden en verrijken, betekenissen toevoegen.

De taal van het nomadisch denken is metaforisch van aard. Beeldspraak ligt ten grondslag aan het sociale leven, zegt Olthof, verwijzend naar Bateson. Taal is niet toereikend om emoties uit te drukken. In de therapie neemt Olthof de letterlijke tekst van de patiënt als uitgangspunt. Elk woord draagt meerdere betekenissen in zich. Er zijn gedeelde betekenissen die dominant zijn, perifeer of associatief. Er zijn ook meer gesitueerde betekenissen, zoals in 'wat betekent het woord "schuld" op dit moment voor jou?' Woorden zijn te begrijpen vanuit de klassieke logica en vanuit de logica van de verbeelding. 'Waar woont de steen op de maag die zo pijnlijk gevoeld wordt, maar op een röntgenfoto niet zichtbaar gemaakt kan worden?' (p.192).

Olthof spreekt van de derde ruimte, tussen de ervaring en de gegeven betekenis in. De derde ruimte is de ruimte van de metafoor, de logica van het alsof. Het is een tussenruimte, waar met betekenis gespeeld kan worden en meerdere betekenissen gelijktijdig mogelijk zijn. De derde ruimte reguleert de spanning tussen de eigen beleavingswereld en die van de relatie. 'Als vader en zoon problemen hebben, kunnen zij de bergen in trekken' (p.346). De bergen en alle mogelijkheden die daar te vinden zijn, vormen dan de derde ruimte.

Olthof beschrijft hoe het scheppen van een therapeutische behandelcontext en behandelkader voorwaarde is om effectief te werken. De behandelcontext is niet vanzelfsprekend therapeutisch. Als deelnemers in de context (familie, kliniek, school) niet in hun verhaal op elkaar afgestemd zijn, is

er een grote kans op herhaling en tegenwerking aanwezig. Afstemming is te bereiken door met de betrokkenen een gezamenlijk behandelkader te maken, waarbinnen de verschillende stemmen een plaats krijgen en de doelen niet conflicteren. Olthof schetst een praktisch toepasbaar model om het kader overeen te stemmen.

In het tweede deel beschrijft Olthof interventies en uitnodigingen in zijn narratieve therapie. Hij geeft voorbeelden van *enactment*, rituelen en tegendraads vertellen. Ik ben geraakt door de metafoor van de rechtbank. Olthof schetst een casus waarin de patiënt zichzelf met redenen genadeloos veroordeeld heeft. Olthof stelt dat een beschuldigde altijd recht heeft op een advocaat en een getuige. In de therapeutisch geconstrueerde rechtszitting ontstaat er ruimte voor meerstemmigheid en een milder oordeel. De therapeut die tegendraads vertelt, introduceert spelenderwijs een nieuwe betekenis die tegen de dominante plot ingaat.

In het derde deel geeft Olthof vele casuïstische voorbeelden van narratieve therapie in specifieke situaties. Er gaat bijzondere aandacht uit naar de vader-zoonrelatie. Olthof roept vaders op om actief betrokken te zijn bij de opvoeding van kinderen. 'Een zoon moet toestemming hebben van zijn vader om groter te worden dan de vader is' (p.481). De afwezigheid van vaders is van negatieve invloed op de ontwikkeling van de mannelijke identiteit, stelt hij. Olthof betreurt om deze reden ook het gebrek aan mannelijke therapeuten in de geestelijk gezondheidszorg.

Ik vond het een uiterst rijk en leerzaam boek. Het zou vertaald moeten worden. De internationale narratieve-therapiebeweging kan de inspiratie die hiervan uitgaat goed gebruiken.

Het boek heet handboek, maar dat is het eigenlijk niet. Olthof verwijst in zijn inleiding naar de perifere betekenis van het woord 'handboek' - een boek dat je ter hand kunt nemen. Het boek is geen uiteenzetting over gangbare en nieuwe methoden van narratieve therapie in het algemeen. Aan Michael White worden drie pagina's besteed. David Epston wordt niet genoemd. Er wordt niet verwezen naar de daarop volgende generatie narratieve therapeuten zoals Denborough, Madigan, Winslade en Madsen. Er is weinig aandacht voor politieke, culturele en maatschappelijke vraagstukken, terwijl ik dat nu juist zo kenmerkend vind voor de narratieve therapie.

Soms raakte ik ook wel wat in verwarring. Bij bijvoorbeeld het tegendraads vertellen is het de therapeut die de betekenis introduceert die tegen de plot ingaat. Het lijkt op heretiketteren, een strategische benadering. De strategische therapeut stelt een vraag waarmee een antwoord ontlokt wordt dat de therapeut op het oog had. Een narratieve therapeut stelt een vraag waarop hij of zij het antwoord echt niet weet. Ook verwijst Olthof enkele malen naar collectieve kennis en een sociale orde die, zo lijkt het, a priori, voorafgaand aan de ervaring, bestaat. Een jongste van negen plast naast de pot en stopt daarmee als zijn vader zijn buitenechtelijke relatie bespreekbaar maakt. Dit lijkt op representeren, terwijl postmodernist Deleuze het nomadisch denken juist voorstelde als een alternatief voor dit representatiedenken (p.40).

Olthof integreert moderne en postmoderne perspectieven in zijn boek. Hij verweeft inhoudelijk uiteenlopende ideeën van onder andere Erickson, Bateson, Deleuze, White, Nagy, Hellinger en Omer tot een samenhangend verhaal. Al lezend raakte ik nieuwsgierig naar verschil, tegen-

spraak en contradictie. Waar botsen de verschillende perspectieven? Waar worden wij uitgenodigd keuzes te maken? Is er iets waar Olthof liever vanaf ziet? Nee, nauwelijks, lijkt het.

Olthof onderbouwt zijn integratie door in het laatste hoofdstuk het 'diagonaal denken' te introduceren. Hij wil voorbij het postmoderne gedachtegoed een verhouding zoeken tot 'het hogere', inspiratie en natuurlijk gezag. 'Horizontaal denken' staat voor het postmoderne denken; niet onder of boven, maar in talloze mogelijkheden aan de oppervlakte. 'Vertikaal denken' staat voor grote verhalen, inspiratie, natuurlijk gezag. 'Diagonaal denken' bevindt zich in

het midden daarvan. Het is een steile lijn, een geleidelijke klim naar boven.

Met een verwijzing naar het esthetisch appel door cultuurfilosoof Sloterdijk en het late werk van Foucault over het leven als kunstwerk, opent Olthof een deur naar nieuwe ruimten voor dialoog en verhaal. Het is tijd om op te staan, onze vesting te verlaten en verder te reizen, als een nomade.

Robert van Hennik is maatschappelijk werker/ systeemtherapeut, werkzaam in de Viersprong in Halsteren en in eigen praktijk Ordiver. E-mail: robert.van.hennik@deviersprong.nl.